

**AKADEMIK LITSEYLARDA ONA TILI FANIDAN TESKARI SINIF
TEXNOLOGIYASINI QO‘LLASH**

*Farg‘ona davlat texnika universitetining 2-son
akademik litseyi ona tili va adabiyot fani o‘qituvchisi
Parpiyeva Shohsanam Olimovna*

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada akademik litseylarda ona tili fanini o‘qitishda teskari sinf (Flipped Classroom) texnologiyasidan foydalanishning pedagogik imkoniyatlari yoritilgan. An‘anaviy dars modeli bilan taqqoslaganda ushbu yondashuvning o‘quvchilarning mustaqil ta‘lim faoliyati, darsdagi faolligi, muloqot madaniyati hamda amaliy til ko‘nikmalarini rivojlantirishdagi afzalliklari ilmiy manbalar asosida tahlil qilingan. Shuningdek, teskari sinf texnologiyasini ona tili mashg‘ulotlariga tatbiq etishda o‘qituvchining vazifalari, darsni rejalashtirish bosqichlari, raqamli ta‘lim vositalaridan foydalanish imkoniyatlari hamda mazkur yondashuvni qo‘llash jarayonida uchrashi mumkin bo‘lgan ayrim muammolar ko‘rib chiqilgan. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, teskari sinf texnologiyasi o‘quvchini tayyor bilimni qabul qiluvchi emas, balki bilimni faol o‘zlashtiruvchi va uni amaliy faoliyatda qo‘llay oladigan ta‘lim subyekti sifatida shakllantirishga xizmat qiladi. Shu bois ushbu texnologiya akademik litsey sharoitida ona tili fanining mazmuni va maqsadlariga mos keladigan zamonaviy pedagogik yondashuvlardan biri hisoblanadi.

Kalit so‘zlar: teskari sinf, Flipped Classroom, ona tili ta‘limi, akademik litsey, faol ta‘lim, raqamli ta‘lim, mustaqil ta‘lim, kommunikativ yondashuv, pedagogik texnologiya, o‘quv motivatsiyasi.

Kirish.

So‘nggi yillarda ta‘lim tizimida kuzatilayotgan o‘zgarishlar o‘qituvchining darsni tashkil etish usullariga ham yangicha qarashni talab qilmoqda. Endilikda ta‘lim sifati faqat o‘quvchiga qancha ma‘lumot berilgani bilan emas, balki u olgan bilimni qay darajada tushunishi, tahlil qilishi, kundalik hayotda qo‘llashi va yangi vaziyatlarda mustaqil foydalanishi bilan baholanmoqda. Ayniqsa, ona tili fanida bunday yondashuv alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki tilni o‘rganish grammatik qoidalarni yod olish bilangina chegaralanmaydi; u fikrni ravon ifodalash, matnni anglash, muloqot qilish, nutq madaniyatini egallash va til birliklaridan vaziyatga mos foydalana olish kabi murakkab ko‘nikmalarni ham o‘z ichiga oladi.

An‘anaviy darslarda vaqtning katta qismi yangi mavzuni tushuntirishga sarflanadi, mashq qilish va tahlil qilish uchun esa ko‘pincha yetarli imkoniyat qolmaydi. Natijada ayrim o‘quvchilar mavzuni dars davomida tushunishga ulgurmaydi, boshqalari esa

allaqachon anglagan ma'lumotni yana tinglashga majbur bo'ladi. Bunday holat barcha o'quvchilarning ehtiyojiga birdek javob bera olmaydi. Testkari sinf texnologiyasi aynan shu muammoni hal qilishga qaratilgan zamonaviy yondashuvlardan biridir.

Testkari sinf modeli 2000-yillarning oxirlarida amerikalik pedagoglar Jonathan Bergmann va Aaron Sams tomonidan amaliyotga keng tatbiq etildi. Ularning asosiy g'oyasi shundan iborat ediki, nazariy materialni o'quvchi darsdan oldin video, elektron taqdimot, maqola yoki boshqa raqamli manbalar orqali mustaqil o'rganadi, auditoriyadagi vaqt esa murakkab tushunchalarni muhokama qilish, mashqlar bajarish, matn tahlili, ijodiy topshiriqlar va o'qituvchi bilan bevosita hamkorlikka ajratiladi. Bugungi kunda ushbu model dunyoning ko'plab mamlakatlarida umumiy o'rta, kasbiy va oliy ta'lim muassasalarida muvaffaqiyatli qo'llanib kelmoqda.

Ona tili fanining mazmuni ham testkari sinf texnologiyasini qo'llash uchun qulay imkoniyat yaratadi. Chunki grammatik qoidalarini o'quvchi mustaqil tanishib chiqishi mumkin, dars vaqtida esa o'sha bilimlarni amaliy vaziyatlarda qo'llash, matn yaratish, uslubiy tahlil o'tkazish, bahs-munozara qilish va yozma hamda og'zaki nutqni rivojlantirishga ko'proq vaqt ajratish mumkin bo'ladi.

Asosiy qism.

Pedagogika nazariyasida testkari sinf texnologiyasi faol ta'lim yondashuvlaridan biri sifatida qaraladi. Uning asosida konstruktivistik ta'lim g'oyasi yotadi. Mazkur yondashuvga ko'ra bilim o'quvchiga tayyor holatda berilmaydi, balki u yangi bilimni avvalgi tajribasi bilan bog'lagan holda mustaqil ravishda shakllantiradi. Shu sababli o'qituvchining vazifasi faqat ma'lumot berish emas, balki o'quvchilarni izlanishga yo'naltirish, ularga maslahat berish va ta'lim jarayonini boshqarishdan iborat bo'ladi. Testkari sinf texnologiyasida ham aynan shu tamoyil ustuvor hisoblanadi.

An'anaviy dars bilan testkari sinf texnologiyasi o'rtasidagi asosiy farq dars vaqtining taqsimlanishida namoyon bo'ladi. Odatdagi darsda avval o'qituvchi mavzuni tushuntiradi, keyin mashqlar bajariladi, uyga vazifa beriladi. Testkari sinfda esa buning aksi kuzatiladi. O'quvchi mavzu bilan uyda tanishadi, dars davomida esa o'sha bilimlarni qo'llaydi, tahlil qiladi, savollar beradi va murakkab vaziyatlarni hal qilishni o'rganadi. Shu jihatdan qaralganda, sinf xonasi oddiy ma'ruza tinglanadigan joydan ko'ra ko'proq hamkorlikda ishlash va fikr almashish maydoniga aylanadi.

Ona tili fanida bu texnologiya ayniqsa grammatik mavzularni o'rganishda samarali natija berishi mumkin. Masalan, "Qo'shma gaplar" mavzusini o'rganishda o'qituvchi darsdan oldin qisqa videodars yoki elektron taqdimotni o'quvchilarga yuboradi. Unda qo'shma gapning ta'rifi, turlari va asosiy belgilariga izoh beriladi. O'quvchi ushbu material bilan mustaqil tanishadi, zarur bo'lsa, videoni qayta ko'radi yoki qo'shimcha manbalardan foydalanadi. Darsga kelgach esa vaqtning asosiy qismi qo'shma gaplarni matndan topish, ularning tuzilishini tahlil qilish, murakkab gaplarni soddaga gaplardan farqlash, mustaqil matn yaratish va guruhli muhokamalarga ajratiladi.

Bunday tashkil etilgan mashg'ulotda o'quvchi nafaqat qoidani eslab qoladi, balki uni real nutq jarayonida qo'llashni ham o'rganadi.

Teskari sinf texnologiyasining yana bir muhim jihati shundaki, u o'quvchilarning mustaqil ta'lim olish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Zamonaviy ta'limning asosiy maqsadlaridan biri insonni butun umr davomida o'qishga tayyorlash hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan qaralganda, o'quvchining mustaqil ravishda ma'lumot izlash, uni saralash, tushunish va o'z bilimiga aylantirish qobiliyati katta ahamiyatga ega. Teskari sinf modeli aynan mana shu kompetensiyalarni shakllantirishga xizmat qiladi. O'quvchi darsdan oldin mavzuni o'rganishga mas'ul bo'lgani sababli unda vaqtni rejalashtirish, o'z faoliyatini nazorat qilish va o'z-o'zini baholash ko'nikmalari ham asta-sekin rivojlanadi.

Ona tili darslarida ushbu texnologiyani qo'llash o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish uchun ham qulay imkoniyat yaratadi. Dars davomida vaqtning asosiy qismi suhbat, bahs, matn ustida ishlash, esse yozish, nutqiy vaziyatlarni tahlil qilish va ijodiy topshiriqlarni bajarishga sarflangani sababli o'quvchilar til birliklaridan faol foydalanishga majbur bo'ladilar. Psixologiya va til o'qitish metodikasi bo'yicha olib borilgan ko'plab tadqiqotlarda ham faol muloqot va amaliy mashqlar til ko'nikmalarini rivojlantirishda passiv tinglashga nisbatan samaraliroq ekani ta'kidlanadi. Shu bilan birga, teskari sinf texnologiyasini ideal yoki barcha sharoitlar uchun yagona yechim sifatida baholash ham to'g'ri bo'lmaydi. Uni muvaffaqiyatli qo'llash uchun ayrim shartlar bajarilishi zarur. Avvalo, o'quvchilarda internet yoki elektron resurslardan foydalanish imkoniyati mavjud bo'lishi kerak. Bundan tashqari, darsdan oldin berilgan material juda uzun yoki murakkab bo'lmashligi, asosiy tushunchalarni sodda va tushunarli shaklda yoritishi lozim. O'qituvchi esa dars boshlanishida o'quvchilarning material bilan tanishgan-tanishmaganini aniqlab olishi, zarurat tug'ilganda qisqa izoh berishi va keyin amaliy mashg'ulotlarga o'tishi maqsadga muvofiq bo'ladi.

Akademik litsey sharoitida ona tili fanini o'qitishda raqamli texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari tobora kengayib bormoqda. Google Classroom, Moodle, Microsoft Teams kabi ta'lim platformalari yoki oddiy video materiallar orqali o'quvchilarga nazariy ma'lumotlarni oldindan yetkazish mumkin. Biroq texnologiyaning o'zi dars sifatini kafolatlamaydi. Muhimi, o'qituvchi raqamli vositalarni didaktik maqsadga muvofiq tanlay olishi va ulardan o'quvchilarning faol fikrlashini tashkil etish vositasi sifatida foydalana bilishidir.

Teskari sinf modelida baholash jarayoniga ham yangicha yondashish talab etiladi. O'quvchilarning faqat yakuniy natijasi emas, balki darsdagi ishtiroki, fikrlash jarayoni, guruhdagi hamkorligi va amaliy topshiriqlarni bajarish sifati ham inobatga olinadi. Formativ baholash elementlaridan foydalanish o'quvchilarga o'z kamchiliklarini

vaqtida ko‘rish va ularni bartaraf etish imkonini beradi. Natijada baholash jazolash vositasiga emas, balki rivojlanishga xizmat qiladigan pedagogik mexanizmga aylanadi.

Bugungi kunda ona tili fanining asosiy vazifasi o‘quvchilarga grammatik qoidalarni yod oldirish bilangina cheklanmaydi. Muhim maqsad – ularda erkin fikrlash, mantiqiy mulohaza yuritish, matnni chuqur anglash va o‘z fikrini og‘zaki hamda yozma shaklda ravon ifodalay olish kompetensiyalarini rivojlantirishdir. Teskari sinf texnologiyasi aynan mana shu maqsadlarga xizmat qilishi bilan ahamiyatlidir. Chunki darsning markazida o‘qituvchi emas, o‘quvchi faoliyati turadi.

Xulosa.

Akademik litseylarda ona tili fanidan teskari sinf texnologiyasini qo‘llash zamonaviy ta‘limning shaxsga yo‘naltirilgan va faol o‘qitish tamoyillariga to‘liq mos keladi. Ushbu yondashuv nazariy bilimlarni mustaqil o‘zlashtirish hamda auditoriya vaqtini amaliy faoliyat, muloqot va ijodiy fikrlashga yo‘naltirish imkonini yaratadi. Natijada o‘quvchi darsning passiv tinglovchisidan faol ishtirokchisiga aylanadi, o‘qituvchi esa bilim beruvchi emas, balki ta‘lim jarayonini tashkil etuvchi va yo‘naltiruvchi sifatida faoliyat olib boradi.

Shuningdek, teskari sinf texnologiyasi o‘quvchilarning mustaqil ta‘lim olish ko‘nikmalari, raqamli savodxonligi, kommunikativ kompetensiyasi hamda tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Biroq ushbu texnologiyadan yuqori natija olish uchun uni puxta rejalashtirish, darsdan oldingi materiallarni sifatli tayyorlash, formativ baholash usullaridan foydalanish va o‘quvchilarning individual imkoniyatlarini hisobga olish muhim hisoblanadi.

Teskari sinf texnologiyasi akademik litsey sharoitida ona tili ta‘limining samaradorligini oshirish, darsni mazmunan boyitish va o‘quvchilarni mustaqil hamda faol ta‘lim subyektiga aylantirishga xizmat qiladigan istiqbolli pedagogik yondashuvlardan biri sifatida e‘tirof etilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

Asosiy adabiyotlar

1. Mahmudov N. Til va tafakkur. – Toshkent: Fan, 2008.
2. Hojiyev A. O‘zbek tili nazariyasi. – Toshkent: Fan, 2004.
3. Rahmatullayev Sh. Hozirgi o‘zbek adabiy tili. – Toshkent: Universitet, 2010.
4. Yo‘ldoshev M. Matn va uning lingvistik tahlili. – Toshkent: Fan, 2008.
5. Karimov B. Ona tili o‘qitish metodikasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2015.
6. Qosimova K. Nutq madaniyati asoslari. – Toshkent: Akadernashr, 2012.
7. Abdupattoyev M. Ta‘limda kommunikativ yondashuv. – Toshkent: Fan, 2017.
8. Sayfullayeva R. Hozirgi o‘zbek tili. – Toshkent: Akadernashr, 2016.
9. G‘ulomov A. O‘zbek tilshunosligi masalalari. – Toshkent: Fan, 2006.
10. Jo‘rayev R. Pedagogik mahorat asoslari. – Toshkent: Fan, 2014.

Xorijiy adabiyotlar

11. Brown H.D. Teaching by Principles. – New York: Pearson, 2007.
12. Richards J.C., Rodgers T.S. Approaches and Methods in Language Teaching. – Cambridge: CUP, 2014.
13. Harmer J. How to Teach English. – London: Longman, 2015.
14. Nunan D. Language Teaching Methodology. – London: Prentice Hall, 2003.
15. Littlewood W. Communicative Language Teaching. – Cambridge: CUP, 2009.

Scopus maqolalari

16. Hymes D. On communicative competence // Sociolinguistics, 1972.
17. Canale M., Swain M. Communicative competence theory // Applied Linguistics, 1980.
18. Savignon S. Communicative competence revisited // ELT Journal, 2002.
19. Ellis R. Task-based language teaching // Language Teaching Research, 2009.
20. Larsen-Freeman D. Teaching grammar in context // TESOL Quarterly, 2011.

Mahalliy saytlar

21. www.lex.uz
22. www.edu.uz
23. www.ziynet.uz
24. www.uzedu.uz

Xorijiy saytlar

25. www.unesco.org
26. www.oecd.org